

ЉИЉАНА МАТИЋ

ЊЕГОШЕВ ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ У ФРАНЦУСКОМ ПРЕВОДУ ДИВНЕ ВЕКОВИЋ

Неумитно време нанизало је већ век и по од дана појављивања у Бечу најсјајнијег бисера у ниски Његошевих дела, његовог *Горског вијенца*, а да то протичање није умањило ни славу његовог творца, нити занимање бројних књижевних критичара, што непрестано покушавају да проникну у тајну поруке владара, владике, песника и мислиоца. Дајући свој допринос обележавању стопедесетогодишњице објављивања Његошевог *Горског вијенца*, Радомир Ивановић с правом указује на изазовну тајну мишљења овог ствараоца, кога је Иво Андрић назвао "највећим песником нашег времена", те истиче чињеницу да су "проучаваоци комплексног Његошевог дјела, који су се сериозно и зналачки бавили филозофијом и психологијом стварања, често [...] и аргументовано указивали на пишчеву неутаживу интелектуалну и креативну радозналост, на утицаје, подстицаје и дотицаје које је користио у много израженијој мјери но што је то било познато његовим савременицима и наследицима." Иако није имао сасвим изграђен филозофски систем, будући да није био филозоф, без двоумљења се "може закључити да је његово књижевно дјело подједнако инспиративно и за онтологију и за поетику, с једне, као и да је оно репрезентативно за епоху предромантизма и романтизма, с друге стране, како у националном тако и у наднационалним оквирима, с обзиром на универзалност исказа и висок естетски ниво".¹

Заиста, Његошева уметност, у којој процес спиритуалности има предност над процесом материјализације, сва је у духу предромантизма

---

¹ Радомир В. Ивановић: *Његошева психологија и филозофија стварања*, Градска библиотека, Нови Сад, 1997, 177 стр, стр. 9-10.

и романтизма, где је положај стваралачког субјекта од изузетног значаја, имајући у виду да је он најпре нечија *шворевина*, а тек потом *сшваралац*. Ивановић инсистира на важности међусобних утицаја:

"Вишеструкост облика у којима постоји стваралачки субјект, метафорично речено његов прометејски положај, нагони га да покуша да најприје ријеши физичку и метафизичку *шајну* сопственог бића (а), затим да испуни судбински му одређену улогу - да сопственим моћима ријеши *шајну* бића свијета (б), као и *шајну* бића поезије, односно Језика и Мишљења (в). У природном слиједу циљева он покушава да најприје ријеши *шајне* егзистенције (која припада реалноме), а тек потом и *шајне* тешко рјешиве есенције (која припада идеалноме)."²

Полазећи од другачијих филозофских постулата, Жан-Пол Сартр указује такође на повезаност човечјег битисања са епохом у којој живи:

"Човек никада није издвојени појединац; било би боље назвати га јединственим универзалним: потпуно се остварује у епохи и, самим тим, постаје свеобухватан, а ретотализира је појављујући се у њој као посебност."³

У складу са напред реченим, не сме се ни за тренутак губити из вида чињеница да је Његош био владар једног малог, али срчаног народа; да је као владика бдио над својом паством и пружао својим сународницима моралну утеху; но, истовремено, он је био и богомдани песник, који је изванредно познавао Хомера и, како наводи Никола Банашевић, "бројна су сведочанства да је Његош волео да говори о Хомеру и да је обичавао да с његовим делом пореди епску књижевност свога народа. Његова склоност према *Илијади* сасвим је природна. Верујемо да концепција *Горског вијенца* или, пре, Његошева замисао да поетски синтетизује у једном једином делу читав живот свога народа делимично дугује нешто примеру грчке поеме."⁴

Иако је по спољашњем облику *Горски вијенац* драма, он није подијељен на чинове и призоре, а Његош га зове "историческим собитијем". Ако се има у виду да је Његош свој специфични стил градио на изворима јуначких народних песама, да му начин изражавања има одлике пословица, а начин писања најбоље одлике класичнога стиха - могуће је схватити сву комплексност и сву стратичност његовог дела. Због свих тих вредности, овим делом су се бавили не само србисти, већ и бројни преводиоци, који су се храбро ухватили у коштац са Његошевим лапидарним стилем и специфичним речником у жељи да преведу Његошево дело на готово све европске језике. Занимљиво је, међутим

² Радомир Ивановић, *Op. cit.*, стр. 13.

³ Jean-Paul Sartre: *L'Idiot de la famille*, Gallimard, 1983, T. I, p. 7.

⁴ Nikola Banachévitch: *Niégoch et les Français*, In: *Revue de Littérature Comparée*, Librairie Marcel Didier, Paris, стр. 72-87, стр. 76.

да до данас постоји само један целовит превод на француски језик, који је још далеке 1915. начинила Дивна Вековић, а објављен је у Паризу две године касније.⁵

Занимљиво је да писац предговора за француско издање Анри де Рењије (Henri de Régnier) има пуно похвала за превод Дивне Вековић и истиче да она "елегантним и савесним преводом *Горског вијенца* пружа француској публици прилику, коју ће ова похитати да искористи, да се упозна са једним од најпопуларнијих дела српске књижевности".⁶ Наши теоретичари и критичари књижевности далеко су неблагодаклонии и пуни замерки, које често нису аргументоване и своде се на утиске онога ко је превод упоређивао са оригиналом. Тако, на пример, Никола Банашевић у поменутом чланку у фусноти кратко износи свој неповољан суд: "На несрећу, та верзија даје само прилично слабу представу о снази мисли и о лепоти поетичног Његошевог језика."⁷ Далеко нетолерантнији је Лука Дотлић, који *a priori* осуђује сваки превод и нема разумевања нити похвале за напоре преводилаца, јер полази од премисе "Његош је присутан једино у оригиналу",⁸ те стога не чуди што нема много похвалних речи ни за француски превод Дивне Вековић. Но, познаваоце француског језика збуњују изјаве попут оне да је "Његошево јетко и мрко" *неке мисли на враић шоваримо* сведено на "ужасни француски 'стих'" *nous avons quelques idées dans nos têtes*", при чему он - Лесковац - осећа да "нема оног презривог односа према појму 'неке мисли'".⁹

Како је време импресионистичке критике давно прошло, мишљења смо да превод Дивне Вековић заслужује да се пажљиво проучи, да се сагледа са каквим се преводилац тешкоћама суочио преводећи Његошев специфичан стих, а знајући да је превод намењен француској читалачкој публици, којој ће разумевање отежавати не само језик, већ и различите друштвене и историјске прилике и потпуно другачија књижевна традиција.

Уз то, преводилац је нека врста посредника између дела и читаоца, што његову одговорност чини већом, а задатак тежим. Због свега тога, поставили смо себи за циљ да у овом раду прво утврдимо са каквим се тешкоћама суочава сваки читалац Његошевог *Горског вијенца*, а потом да на појединим деловима текста покушамо да проценимо колико је

⁵ Pierre II Petrovich Niégoch: *Les Lauriers de la Montagne*, Paris, Berger-Levrault, éditeurs, 1917, 162 p.

⁶ Henri de Régnier: *Préface des Lauriers de la Montagne*, p. IX.

⁷ N. Banachévich: *Op. cit.*, str. 76.

⁸ Младен Лесковац: *О Његошевом Горском вијенцу*. А. О преводима Његошева "Горскога вијенца", *Летопис Матице српске*, јун 1947., Чланак је штампан и у књизи *Чланци и есеји*, Матица српска, 1949, стр. 53-63. Одатле смо наводили. Стр. 59.

⁹ *Ibidem*, стр. 63.

преводиолац успео да нађе прикладне изразе, да постигне драматику текста и да пренесе песникову поруку читаоцу чија се историја и књижевност битно разликују од црногорске и српске. Наиме, иако смо сви свесни чињенице да је сваки преводиолац издајница оригиналног текста, већ сама храброст Дивне Вековић да се подухвати овог тешког задатка заслужује поштовање, а племенита намера да се другим народима приближи дело нашег највећег песника - заслужује да преводу приступимо с дужном благонаклоношћу.

Први превод Његошевог *Горског вијенца* на француском језику појавио се у Паризу 1917. године, у време када су се Французи са много симпатија изражавали о борби српског народа за слободу. У то време *Горски вијенац* је био преведен на све словенске језике и на више других европских језика, а Дивна Вековић одважила се на овај потхват сматрајући својом дужношћу да покуша да ово ремек-дело приближи француском читаоцу, навикнутом на класицистички александринац трагедија насталих у XVII веку. Образовани читалац познавао је француске јуначке песме (*chansons de geste*), настале од X до XIV века и писане у десетерцу, али витештво и јунаштво који се у њима опевају немају додирних тачака ни са начином живота, ни са обичајима, ни са подвизима из црногорске историје XVII века које Његош опева у *Горском вијенцу*. С друге стране, пак, монотона правилност александринца са цезуром након шесте стопе, није била погодна за превођење Његошевих стихова. Што се тематике тиче, у XIX веку, са романтичарима, у Француској се буди занимање за егзотику, за Оријент и за "мале народе", што борба српског народа за ослобођење од аустроугарске власти обнавља почетком XX века, а то је Дивну Вековић навело да им понуди "наше народно Јеванђеље, слику српске душе и српског срца",¹⁰ са свим неочекиваним призорима и непредвиђеним тешкоћама што иду уз ово дело, које по речима писца предговора Анри де Рењијеа "измиче свакој класификацији".¹¹ Свесна да се епски, лирски и драмски елементи Његошевог стиха могу верно осетити, али не и превести на француски језик, јер ти стихови имају привидну једноставност и јасноћу античког стиха, али су и пуни народних израза и турцизама - Дивна Вековић се определила за прозни превод поеме и прибегла бројним објашњењима у напоменама.

Због великих тешкоћа на које наилази онај ко ће морати да схвати поруку песника потеклог из народа што има изузетну јуначку поезију, која обилује и драмским и лирским набојем, Дивна Вековић у "Белешци преводиоца" упућује неку врсту објашњења, обећања и упозорења:

"*Горски вијенац* је низ сеоских призора испуњених народним изразима који у преводу губе од своје оригиналности и своје сочности.

¹⁰ Pierre II Pétrivich Niégoch: *Les Lauriers de la Montagne*, notes du traducteur, p. XII.

¹¹ Henri de Regnier. Préface des *Lauriers de la Montagne*, p. IX

Трудила сам се да се држим текста што је више могуће, чак, толико да ће читаоцу многа места бити нејасна. Те нејасноће постоје и за нас Србе, тако је творчева машта богата поређењима, сликама и алузијама."¹²

Да би добро превео неко дело, сваки преводилац мора и сâм да схвати творчеву мисао, да би је могао пренети на страни језик. Дивна Вековић се очигледно користила издањем Његошевог *Горског вијенца* са коментаром Милана Решетара,¹³ који даје корисна лексичка и граматичка објашњења. На пример, у Црној Гори се говори - а Његош и пише - *ћерайи*, *Шћейан*, *ђе*, *ђеца* на местима где у стандардном српском језику правило прописује да се каже терати, Степан, где, деца. Исто тако, често се на крају речи вокали *a* и *o* сажимају у *â*, те Његош пише *рекаâ*, *жаâ*, *посâ*, *мисâ*, уместо онако како граматика предвиђа: рекао, жао, посао. Чест је и случај да се на почетку речи и у средини пред консонантом не чује глас *x*, те у *Горском вијенцу* налазимо *оће*, *леба*, *саморана*, или *њиове* уместо: хоће, хлеба, самохрана или њихова. С друге стране, Његош пише *ланих* место лани, а додаје (по аналогiji са придевима, који у генитиву множине имају завршетак *-их*) - слово *x* и у генитиву множине именица уз завршетак *-а*, *-и*, *-у*, на пример: *Тураках*, *женах*, *очих*, *косијих* итд. Особеност црногорског извора јесте и то да се глас *x* испред *ћ* мења у *ш*: *ићаше*, *ићели* уместо *хћаше*, *хћели*. Црногорци често уместо гласа *љ* иза уснених гласова изговарају само *j*, те се у *Горском вијенцу* налази *робје*, *сломјено*, *живје*, *ломјава* уместо *робље*, *сломљено*, *живље*, *ломљава* и слично.¹⁴

Поред ових примера, који служе као илустрација тешкоћа са којима се сусреће преводилац, не треба заборавити да има још много дијалекатских облика и речи које се користе једино у Црној Гори. Уз све то, Његош је често користио и речи из црквенословенског и из руског језика, што за читаоца и за преводиоца представља додатну тешкоћу. Због тога се уз *Горски вијенац* штампа и посебан речник, а Дивна Вековић је у напоменама дала и објашњења таквих непреводивих речи или опис предмета који су страни француском читаоцу.

Већ у преводу Посвете *Горског вијенца* преводилац даје нужна објашњења о историјским личностима: Отац Србије био је Карађорђе, а уз стих

"Une mère serbe a pu mettre au monde un Douchan, nourrir un Obilitch"
у белешци стоји;

"Душан Силни, цар Срба" и

"Милош Обилић, најпопуларнији српски јунак".

¹² Notes du traducteur, p. XI.

¹³ Ми смо користили 9. издање *Горског вијенца* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Издање С.Б. Цвијановића, Београд, 1928.

¹⁴ Видети Предговор *Горског вијенца* Милана Решетара, стр. XLVI et sq.

Уз имена личности из *Горског вијенца* стоји објашњење њихових положаја и титула: сердар је "глава црногорске куће", кнез - "главар у селу", војвода - "српски ратнички вођа". Та се титула такође даје "главару црногорске куће"; кадија је "муслимански верски судија", ага - "турски властелин", а кавазбаша - "вођа телесне гарде у Турској."

Очито је да би се могла написати читава књига коментара на превод, те смо стога одлучили да ближе анализирамо само неке делове превода који могу да дају слику о преводиочевом сензибилитету на Његошеву мисао и о његовој способности да јој остане веран, а да истовремено превод буде у духу језика на који се преводи. Како у *Горском вијенцу* има више стратума, определили смо се за филозофску жицу коју изражава владика Данило (стихови 1-85 и 612-620), за лирску црту Његошеву коју илуструју опис снахе бана Милоњића (1277-1307) и Мустај-кадијина песма (1855-1873), док Његошев смисао за комику добро показује опис Драшковог боравка у Млецима (1402-1577). Улогу хора из античких трагедија у *Горском вијенцу* имају кола, од којих друго највише изражава Његошев лични став, његово очајање због немоћи да спроведе у дело све своје државничке замисли и резигнацију умног човека који се мири са судбином. Ово потоње осећање посебно истиче и Никола Банашевић у поменутом чланку, кад тврди да је Његошев песимизам само књишки. "Изражен најчешће концизним и сликовитим језиком, стилем који је час јасан и елоквентан, а час елиптичан и испрекидан, мање чврстим у *Лучи*, а блиставијим у *Горском вијенцу*, он одражава његова интимна убеђења и његову самосвојну концепцију човека и света. Настао је у тешким животним условима његовог народа и његовог личног живота. Међутим, тај песимизам није тужан и безвољан. Налази исправку у осећању части и јунаштва, у нужности борбе и у нади у успех."¹⁵ По своме стоичком песимизму Његош заиста подсећа на Вињија (Alfred de Vigny) кад описује *Смрт вука*, а прихватили бисмо Банашевићеву тврдњу да је Поповић одавно правилно приметио да владика Данило из *Горског вијенца* подсећа на Вињијевог Мојсија." Заиста, заједничко им је осећање усамљености у величини и иста је туга у испуњавању дужности."¹⁶

Почетак *Горског вијенца*

"Вићи врага су седам бињишах,
су два мача а су двије круне,
праунука Туркова с кораном!
за њим јата проклетога кота,
да опусте земљу свеколику,
ка скакавац што поља опусти;

¹⁵ N. Banachévitch, *op. cit.*, стр. 86.

¹⁶ Ibidem, стр. 87.

Дивна Вековић не само што преводи у прози, већ мења и интерпункцију, како би добила смисаоне целине:

"Regarde ce diable avec sept bigniches,
avec deux sabres et deux couronnes,
ce petit-fils du Turc avec le Koran!
Derrière lui ce troupeau de l'engeance maudite
qui dévaste toute la terre
comme des sauterelles qui dévastent les champs."

Уместо Његошевог "јата" у множини, у француском преводу стоји "стадо"; намера "да опусте" преведено је као "које пустоши", значи као нешто што се већ дешава, док је Његошева слика "скакавац" преведена као "скакавци", што је у основи тачно. Дивна Вековић даје објашњење за турску реч бињиш, односно *pallium purpureum*, што је "краљевски пурпурни огртач". У истој белешци, она - по узору на Решетара, али у скраћеном облику - даје објашњење првог стиха: "Владика види, у мислима, турског султана, непријатеља читавог хришћанства, а посебно српског народа, те га зато зове 'ђаво'."¹⁷

Владичино очајање због малобројности Црногораца и због сопствене слабости

"А ја шта ћу, али са киме ћу?
мало рука, малена и снага;
једна сламка међу вихорове,
сирак тужни без игђе никога!" (33-36)

на француском је изражено на следећи начин:

"Mais que fais-je et avec qui suis-je?
J'ai peu de bras et une force fragile;
Je suis un brin de paille au milieu des tourbillons
Un orphelin triste et seul au monde!"

Мишљења смо да би у преводу требало задржати футур из оригинала, а да у наставку "имам мало руку" не одговара Његошевој идеји да владика "располаже" са мало ратника, као што и "сирак" чини пандан "сламки", а Дивна Вековић преводи "сироче".

Оваква владичина размишљања имају за последицу мрачну слику стања против којег се треба борити:

"Вук на овцу своје право има
кâ тирјанин на слаба човјека;
Ал' тирјанству стати ногом за врат,
довести га познанију права,
то је људска дужност најсветија". (616-620)

¹⁷ *Les Lauriers...*, стр. 1. Упоредити белешку на страни 9. *Горског вијенца*.

У француском преводу, пословична констатација о праву вука на овцу измењена је тиме што вук та права "захтева" или "тражи", али је зато позив на борбу успео и слика очувана "

"Le loup revendique ses droits sur la brebis,
Comme le tyran domine l'homme faible;
Mettre un pied sous la gorge du tyran,
l'amener vers la connaissance du droit,
est le devoir le plus sacré de l'homme!"

Лепоту жене из наших крајева било је далеко једноставије дочарати Французима, јер дивљење Вука Мандушића пред лепотом снахе бана Милоњића не познаје ни временске, ни националне границе:

"ses yeux brûlent plus vifs que la flamme,
son front est plus beau que la lune"¹⁸

Опис лепе Фатиме, дужи и много конкретнији од претходног описа, има нешто од источњачке тежење за китњастим сликањем детаља и у преводу не губи ништа од свога сјаја, а по дочаравању лепе девојке Његош може да стане уз Ронсара (Ronsard):

"Fatima est de taille gracieuse,
ses yeux sont deux étoiles,
son visage est une aurore rose,
sous sa couronne brille Vénus,
sa bouche est fendue avec une pièce d'argent,
ses lèvres sont colorées par la rose,
entre elles brille parfois
la neigeuse chaîne de fines perles;
sa gorge est du pur ivoire,
ses bras blancs - les ailes d'un cygne."¹⁹

Дивна Вековић овим преводом показује да добро познаје француску поезију од ренесансе, преко романтизма, до симболизма - чији еминентни представник Рењије радо опева етеричне лепотице, служећи се обилато митологијом и симболима. Но, исто тако, пошло јој је за руком да на примеру покаже да Његош није само аскета који у тишини размишља о устројству света, већ и млад човек који опажа лепоту која га окружава, а чији раскошни таленат дочарава лепоту жене коју је у пролазу спазио, или, која је била плод његове маште, визија из сна и пратиља тешитељка у бесаним ноћима, у тешким временима у којима је живео.

Међутим, тешке прилике у земљи нису код Његоша убиле смисао за хумор, о чему сведочи Драшков опис боравка у Млецима, где се упућује жаоке на обичаје, моду, судство, политику и забаву. За пример наводимо опис глумца на сцени:

¹⁸ *Les Lauriers...*, стр. 73.

¹⁹ *Ibidem*, стр. 107. Упоредити *Горски вијенац*, ст. 1861-1870.

"Quelle honte, quelle ridicule misère!
PErsonne n'en verra de semblable:
Leurs grands nez étaient longs d'un quart,
de leurs têtes sortaient des yeux comme chez les revenants,
ils ouvraient leurs gueules comme des loups affamés,
ils mettaient des jambes de bois
et marchaient comme sur des béquilles;
ils étaient habillés de haillons;
Si on les rencontrait en plein jour,
les cheveux s'en dresseraient d'effroi!"²⁰

Док је преводила прекрасне Његошеве стихове у које је преточена читава историја, филозофија и естетика једног народа, Дивна Вековић је морала запазити да се филозофска порука II кола у *Горском вијенцу* може применити на преводиоце:

"Personne n'a bu un verre de miel
sans l'avoir aigri par un verre de fiel;
un verre de fiel demande un verre de miel,
mélangés ils se boivent mieux."²¹

За Дивну Вековић је чланак Драг. Костића О *Горском вијенцу* (у *Забавнику*, Крф, 1918) "мед", јер јој он признаје - са изузетком неколико места - да је направила добар превод, док је чланак Младена Лесковца "жуч", будући да се негира сваки квалитет њеног напорног рада. Покушали смо да ова два мишљења "смијешамо" и што објективније укажемо на квалитете и на неке недостатке превода *Горског вијенца* на француски језик. Без обзира на замерке које му се могу упутити, у целини гледано, превод је успешан, а уложени труд и смелост преводиоца да се упусти у такав потхват - заслужују уважање. Наиме, далеко је лакше критиковати нечији рад него сâм нешто урадити. За свакога ко пожели да се окуша у преводу - први - и, до сада и једини - француски превод *Горског вијенца* Дивне Вековић - представља изазов младе жене одважним мушкарцима.

²⁰ *Ibidem*, стр. 86. Упоредити *Горски вијенац*, стр. 1552-1561.

²¹ *Ibidem*, стр. 31. Упоредити *Горски вијенац*, ст. 563-567.

Ljiljana Matić

LA TRADUCTION FRANÇAISE DES *LAURIERS DE LA MONTAGNE DE*
NIÉGOCH FAITE PAR DIVNA VÉKOVITCH

Résumé

Lors de 150e anniversaire de la parution des *Lauriers de la Montagne* de Pierre II Péetrovitch-Niégoch, nous avons pu constater que ce chef-d'oeuvre du prince-évêque monténégrin n'avait rien perdu de son charme, de sa beauté d'expression et de la portée de son message. Le livre est traduit en toutes langues européennes, mais il est intéressant de constater qu'il en existe une seule traduction intégrale en français, faite par Divna Vékovitch et publiée en 1917. Cela n'est qu'une preuve de plus de la complexité de l'oeuvre de Niégoch et des difficultés auxquelles se heurtent tout traducteur voulant transmettre son message au lecteur parlant une autre langue que le serbe monténégrin de notre poète.

Le style spécifique de Niégoch est basé sur les chansons de geste serbes, sa manière de s'exprimer est en même temps lapidaire et proverbiale, tandis que sa façon d'écrire possède les meilleures qualités de vers classique. Donc, traduire son chef-d'oeuvre, c'est un défi au traducteur. Divna Vékovitch s'était décidée à traduire *Les Lauriers de la Montagne* en prose, en donnant dans les notes des explications nécessaires pour le lecteur français des personnages de l'histoire serbe, des mots turcs ou des titres nobiliaires et de l'armée monténégrine. Cela lui a valu le compliment de Henri de Régnier, qui louait "son élégante et consciencieuse traduction du *Gorski Vijénatz*".

De la distance de plus de 80 ans, nous pourrions lui faire quelques remarques concernant l'exactitude de la traduction, mais nous devons lui reconnaître son courage de s'attaquer à cette lourde tâche de traduire un de nos plus beaux poèmes, ainsi que sa maîtrise de la langue française.

Malgré quelques remarques virulantes ou malveillantes de nos critiques littéraires - dont la connaissance du français fut sensiblement inférieure à celle de Divna Vékovitch, il faut exprimer notre reconnaissance à cette jeune intellectuelle de la tribu des Vassoievitch d'avoir fait connaître l'oeuvre de notre plus grand poète aux lecteurs se servant de français.